



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hur kan musik främja utveckling av barns sociala förmågor?

Sofia Rimshult

Kulturellt meningsskapande genom musik rytmik
och drama, LAU390

Handledare: Christina Ekström

Examinator: Eva Wolf

Rapportnummer: HT10 1120 16



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Hur kan musik främja utveckling av barns sociala förmågor?

Författare: Sofia Rimshult

Termin och år: Ht 2010

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Christina Ekström

Examinator: Eva Wolf

Rapportnummer: HT10 1120 16

Nyckelord: Musik, social utveckling, förskola, empati, gruppgemenskap, lika värde.

Sammanfattning:

Syftet med detta examensarbete är att undersöka och belysa hur musik kan användas som verktyg i barns sociala utveckling. De sociala förmågor jag valt att fokusera på, som hämtats ur styrdokument för förskola, är empati, gruppgemenskap/samspel och förståelse för människors lika värde. Förskolans läroplan innehåller även strävansmål som innebär att musik och estetiska ämnen skall vara en del av verksamheten. Genom intervjuer med förskollärare och jämförelse med tidigare forskning inom ämnet har jag kommit fram till att musik har en stor roll i förskolan. Både forskning och respondenternas svar visar på att musik kan vara ett verktyg för att stärka de tre förmågor jag nämnde ovan. Även respondenter som inte känner sig bra på att sjunga, ser fördelar med att använda sång i verksamheten. För lärare som gillar att musicera tillsammans med barnen och eleverna kan denna undersökning ge ytterligare argument och inspiration till att fortsätta använda musik i verksamheten för att främja de sociala förmågorna. Men även de lärare som inte intresserat sig för musik tidigare kan få en uppmuntran till att börja då de ser vilka fördelar som finns. Dessa lärare får kanske också en förståelse för att man inte behöver ha den vackraste sångrösten för att barn ska finna att musik är roligt och givande.

Innehållsförteckning

Abstract.....	1
Innehållsförteckning	2
1. Inledning.....	3
1.1. Bakgrund	3
1.2. Syfte och frågeställning	4
1.3. Teoretisk anknytning.....	5
Lärandeteori.....	5
1.4. Tidigare forskning	7
Barns sociala utveckling	7
Barns sociala utveckling genom lek.....	8
Empati.....	8
Gruppgemenskap och samspel.....	10
Människors lika värde	11
Estetiska ämnen med tyngdpunkt på musik.....	12
Musik som redskap för lärande	13
Historisk översikt över musikens roll i förskolan.....	14
Sammanfattning	14
2. Metod	15
2.1. Val av metod.....	15
2.2. Val av undersökningsgrupp	16
Urval av förskolor	16
Beskrivning av förskolorna	16
Urval av respondenter	16
2.3. Genomförande.....	17
2.4. Studiens tillförlitlighet	17
2.5. Etiska principer.....	18
3. Resultatredovisning.....	19
3.1. Presentation av respondenterna	19
3.2. Arbete med barns sociala förmågor	20
Empati.....	20
Gruppgemenskap och samspel.....	21
Människors lika värde	22
Sammanfattning.....	23
3.3. Musik som medel vid arbete med barns sociala förmågor	23
Empati.....	23
Gruppgemenskap och samspel.....	24
Människors lika värde	25
Sammanfattning.....	25
4. Diskussion	27
4.1. Vad är utmärkande för barns sociala utveckling?.....	27
4.2. Hur kan musik stimulera barns sociala utveckling?.....	28
4.3. Sammanfattning	30
Konsekvenser för läraryrket.....	30
Slutdiskussion.....	30
Referenser	32
Bilaga 1.....	34

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Jag började studera till lärare för yngre åldrar vid Göteborgs universitet 2007. Under min utbildning valde jag att läsa en inriktning som heter "Kulturellt meningsskapande genom musik, rytmik och drama" (KUME) som fanns tillgänglig på Högskolan för scen och musik. Detta val av inriktning innebär att jag, när jag är färdigutbildad i januari 2011, kommer att vara behörig lärare i förskola och förskoleklass. KUME valde jag framförallt för att jag har ett stort intresse för musik och när jag är färdigutbildad och ska ut och börja arbeta i förskolan, ser jag fram emot att kunna involvera musik i verksamheten.

Under min verksamhetsförslagda utbildning (VFU) har jag observerat att det finns pedagoger som inte använder sig av musik. Kanske för att de inte tycker om att sjunga och spela helt enkelt, eller för att de inte funderat på varför och hur musik kan vara ett arbetssätt med många fördelar. Detta trots att arbete med estetiska aspekter, däribland musik, anges i styrdokumentet. I *läroplanen för förskolan* (1998) står att barnen skall få hjälp att känna tilltro till sin egen förmåga att tänka själva och att lära sig utifrån bland annat praktiska, sinnliga och estetiska aspekter (Utbildningsdepartementet, 1998). Både i *Lpfö 98* och den kommande läroplanen, *SKOLFS2010:35*, som träder i kraft 1 juli 2011 står det att "förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek [...] sång och musik, dans och drama" (Utbildningsdepartementet 1998, s 7, Utbildningsdepartementet 2010, s 7). Vidare står det att musik, sång, rytmik m.m., skall utgöra både ett innehåll och en metod i barns utveckling och lärande. Musik är även ett medel som barnen kan använda sig av när de ska skapa och kommunicera (Utbildningsdepartementet, 1998). Det framgår tydligt i styrdokumentet att musik skall involveras i förskolans verksamhet på olika sätt och med varierande syfte.

Mot bakgrund av att arbete med musik är mitt stora intresse, att musik indikeras i styrdokument samt att det kan vara en underutnyttjad aspekt i förskolor har jag valt att låta examensarbetet omfatta hur pedagoger kan arbeta med detta estetiska område. Jag har valt att begränsa mig till att fokusera på att använda musik som medel för att barnen skall utveckla kvaliteter/färdigheter som relaterar till social utveckling. Att välja att inrikta arbetet på de sociala förmågorna har sin grund i att jag ville begränsa arbetet till ett antal specifika förmågor. Då jag anser det viktigt att arbeta med barns sociala förmågor tog jag chansen att i examensarbetet fördjupa mig i detta. Dessutom finns det tydlig hänvisning i styrdokument. Utbildningsdepartementet (1998) skriver vid flera tillfällen i *Lpfö 98* att de vuxna i förskolan ska ge barnen stöd i deras utveckling av de sociala förmågorna. Några exempel på detta finns både i den aktuella läroplanen och i den kommande. I *SKOLFS2010:35* står följande:

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar

- öppenhet, respekt, solidaritet och ansvar,
- förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra,

- sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen,
- förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionsnedsättning

(Utbildningsdepartementet, SKOLFS2010:35, s 5-6).

I den gällande läroplanen för förskolan, skiljer sig punkterna en aning men samma budskap består. Exempelvis innehåller den sista punkten i *Lpfö98* endast ”förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av kön, social, eller etnisk bakgrund” (1998, s 6).

Utifrån dessa utsagor om strävansmål har jag formulerat tre nyckelord som kommer att tjäna som operativa begrepp i undersökningen. Det första nyckelordet är *empati* eftersom jag ansåg att den andra punkten i läroplanerna ”förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation...” verkar överensstämma med begreppet empati. Det andra av de tre nyckelorden är *gruppgemenskap/samspel*. Dessa begrepp baserar jag på den första och tredje punkten i läroplanerna. De förmågor som räknas upp är förutsättningar för att en god gruppgemenskap och ett gott samspel ska äga rum. För det tredje och sista nyckelordet utgick jag från den fjärde punkten. Jag fann att formuleringen *förståelse för människors lika värde* var en bra sammanfattning av denna punkt.

Det är inte lätt att dra en gräns mellan dessa punkter i läroplanen eftersom de har ett nära samband med varandra och ibland tenderar att mena samma sak. Men jag har ändå försökt korta ner texterna vid de olika punkterna för att få tydligare teman i mitt arbete. Att förklara och använda alla begrepp som anges för punkterna skulle leda till ett alltför brett arbete. Dessutom skapar sammanfattningarna gynnsammare förutsättningar i intervjusituationerna. Eftersom jag utformade frågorna till intervjun i förhållande till styrdokumentet underlättar det att utgå från dessa tre begrepp som på ett välförståligt och övergripligt sätt sammanfattar tre omfattande delar av barns utveckling av sociala förmågor.

Med utgångspunkt i hur styrdokument betonar strävan efter aspekter som relaterar till sociala förmågor och vikten av att använda musik i verksamheten, är problemområdet hur pedagoger kan nyttja musik i sitt arbete med barnen.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att undersöka och belysa hur musik kan användas som verktyg i utvecklingen av 1,5-6 åriga barns sociala förmågor. Att jag valt att fokusera på denna ålderskategori har sin grund i att jag i min yrkesroll huvudsakligen kommer att arbeta med barn i dessa åldrar. Syftet har jag brutit ner i följande tre frågor:

- Vad är utmärkande för barns sociala utveckling i termer av empati, gruppgemenskap/samspel samt förmåga till förståelse för människors lika värde?

- Hur kan musik stimulera dessa förmågor?
- Hur arbetar och tänker pedagoger i förskola med och kring musik i relation till barns sociala förmågor?

1.3. Teoretisk anknytning

1.3.1. Lärandeteori

I detta avsnitt redogör jag för Vygotskijs sociokulturella lärandeteori som jag valt att utgå ifrån. Detta val har jag gjort för att denna ansluter till problemområdet genom fokus på individens samspel med sin omgivning. Det bygger jag främst på Lev Vygotskijs *Fantasi och kreativitet i barndomen* från 1930. Han levde 1896-1934 i dåvarande Sovjetunionen och trots hans korta livslängd hann han göra stora framsteg inom psykologisk forskning. Dock förbjöds hans böcker på grund av att de var allt för revolutionerande och inte för än på 1980-talet vaknade ett stort intresse för hans idéer. Vygotskij utformade grunden till den sociokulturella lärandeteorin. Några forskare som beskrivit och undersökt den sociokulturella teorin är Roger Säljö, Olga Dysthe och Silwa Claesson. Roger Säljö är professor i pedagogik och har ett stort intresse för den sociokulturella teorin. I Myndigheten för skolutvecklings publikation *Kobran, nallen och majjen – Tradition och förnyelse i svensk skola och forskning* från 2003, har han bidragit med ett kapitel, "Föreställningar om lärande och tidsandan". I denna text redogör han bland annat för Vygotskijs teorier om lärande. Olga Dysthe som är redaktör för antologin *Dialog, samspel och lärande* (2003) är lärare och forskare inom språk och litteratur. Hon anser att forskning i hennes ämnen och flera andra kan bidra med betydelsefulla insikter inom den pedagogiska forskningen. Silwa Claesson är en lärare som under sin utbildning fick upp ett intresse för de olika lärandeteorier som finns. Hon har arbetat som metodik- och pedagogiklärare och doktorerat i pedagogik. Ännu har hon ett intresse för hur lärandeteorier speglas i undervisningen i skolan. Boken *Spår av teorier i praktiken* gav hon ut 2002 men 2007 fick den en uppdatering.

Den sociokulturella teorin framhåller att människan lär sig i mötet med andra. Genom att barn samspelar med andra barn eller vuxna, kan kunskap erövrats. Miljön som omger oss, och den kontext vi växer upp i, påverkar hur och vad vi lär oss. Genom att vi interagerar med andra som finns i vår närhet får vi kunskap om hur vi kan tänka om något och kommunicera och agera i specifika situationer (Säljö, 2003).

I Vygotskijs bok (2005) kan man läsa om att även kreativitet har betydelse för människans utveckling. Han menar att människan inte enbart reproducerar tidigare erfarenheter, utan med hjälp av fantasi även blickar framåt och skapar möjligheter för oss att förstå och förändra vår nutid. Fantasin är en förutsättning för kreativitet och den är i sin tur viktig att ha med sig då man skall skapa. För barnen kan skapande leda till att den allmänna utvecklingen och mognaden förbättras (Vygotskij, 2005).

Vygotskij (2005) påpekar att fantasi och verklighet inte är varandras motsatser. Då vi upptäcker detta, kan vi förstå att fantasi inte endast är underhållande tidsfördriv i våra liv, utan att den har en livsviktig funktion. Han menar att fantasin bygger på erfarenheter ur vår verklighet. Ju fler erfarenheter av olika situationer, händelser och föremål man har, desto fler element får man att berika sin fantasi med. Därför är det viktigt att ge barn olika upplevelser och vidga deras erfarenheter. Fantasin kan hjälpa oss att leva oss in i andra människors upplevelser. Även om vi inte varit med om t.ex. andra världskriget, kan vi, om vi har erfarenheter av kyla, hunger, ensamhet, rädsla o.s.v. använda vår fantasi och genom att se bilder och läsa berättelser leva oss in i, iallafall ana, hur människorna i koncentrationslägret kände sig. Tack vare denna förmåga kan vår erfarenhetsfär och inlevelseförmåga vidgas utan att vi själva behöver utsättas för hemska situationer.

Ett uttryck som enligt Claesson är centralt inom det sociokulturella perspektivet är ”zone of proximal development” eller ”närliggande utvecklingszon” (Claesson, 2007, s 32). Hon definierar detta begrepp på följande sätt. När ett barn är redo att ta sig an nya utmaningar i den närliggande utvecklingszonen kan pedagogen eller ett annat barn vara ett stöd. Då pedagogen förstår vad barnet kan och vad som är nästa steg i utvecklingen, kan hon/han ge barnet lagom svåra utmaningar för att ta sig vidare i utvecklingen. Ger pedagogen barnet för lätta uppgifter finns risken att denne blir uttråkad och tappar intresset. Om barnet däremot får för svåra uppgifter kan barnets självförtroende sjunka och uppgiften känns oöverkomlig. Viktigt att pålysa är att det inte behöver vara en vuxen som alltid fungerar som ett stöd för barnet, utan att ett annat barn som kan mer inom ett område kan hjälpa en vän som inte kommit lika långt (Claesson, 2007).

Enligt Vygotskij (2005) använder vi oss både av språkliga och fysiska verktyg eller redskap för att förstå vår omvärld. Språket är dock vårt främsta och viktigaste redskap. För att kunna inleda ett samtal måste båda parter göra sig förstådda, man måste prata samma språk. Inom denna teori belyses ett samband mellan språket och tänkandet. Istället för att dessa är skilda från varandra, binds de samman och stärker både varandra och vår utveckling (Dysthe, 2003).

Sammanfattningsvis kan sägas om den sociokulturella teorin att kommunikation är den största förutsättningen för att lärande skall uppstå. Genom att använda ett gemensamt språk i dialogen med barnen och att ha kunskap om den närliggande utvecklingszonen, kan pedagoger stödja barnet i dess utveckling. För att kunna leva sig in i en annan människas situation behövs fantasi och förmågan till fantasi kan övas. Genom att barnet får erfarenheter av olika situationer, olika uttrycksmedel och i olika miljöer kan det använda dessa för att återskapa och utveckla en förståelse för hur icke upplevda situationer kan kännas.

1.4. Tidigare forskning

1.4.1. Barns sociala utveckling

I detta avsnitt gör jag först en kort och övergripande framställning som bygger på forskning om att leken har betydelse för barns sociala utveckling. Detta har jag valt att göra för att påvisa lekens viktiga funktion för barns utveckling och lärande. Tyngdpunkt i detta avsnitt

ligger emellerid på de tre nyckelbegrepp som jag härledde ur läroplanen: empati, gruppgemenskap/samspel samt förståelse för människors lika värde och visa på vad forskning säger om barns utveckling av dessa förmågor. Jag kommer även ta upp forskning som visar på hur musik kan bidra till att stärka utvecklingen av dessa förmågor.

Den forskning som framställningen om lekens betydelse bygger på är gjord av Ingrid Pramling Samuelsson och Sonja Sheridan som båda har en grund som förskollärare men forskar nu inom pedagogik. 1999 gav de ut boken *Lärandets grogrund* som fördjupar sig i Lpfö98 och lekens betydelse för barnens lärande. Ingrid Pramling Samuelsson var med och utformade underlaget till förskolans läroplan.

I delen om empati tar jag fram synpunkter som Jakob Eklund, empatiforskare, lyfter fram i sin föreläsning på Utbildningsradions hemsida, www.ur.se. Föreläsningen är från 2010 och heter *Empati – problem eller lösning?* Även Margareta Öhmans bok från 1998 *Empati genom lek och språk* är en del empatiavsnittet. Margareta Öhman är legitimerad barnpsykolog och har varit ledare i flera utvecklingsarbeten som fokuserat på barns empatiska förmåga. Inga Sylvander och Karin Edenhammar har bidragit med varsin artikel i antologin *Empati. Känna, förstå och växa* som publicerades 1992. Inga Sylvander är även hon, likt Öhman, psykolog som arbetat mycket med barn och ungdomar och hennes kapitel heter *Vad menar vi med empati?* Karin Edenhammar är förskollärare och psykolog som arbetat för Rädda Barnen och hennes del av antologin heter *Barns behov av barn*. Lars H Gustafssons bok *Se barnet, se dig själv! Om sårbarhet och styrka hos barn och ungdomar* utgavs 2004. Lars H Gustafsson är barnläkare som varit verksam i skolan där han fått upp ögonen för hur den stressade tillvaron påverkar barn och ungdomar. Ilona Antal-Lundström är nämnd i den del där jag skriver om empati i förhållande till musik. Hennes bok *Musikens gåva. Hur musik påverkar barns utveckling genom att stimulera inneboende resurser och ge ökad social kompetens*, som kom ut 1997, återkommer även i andra delar av tidigare forskning. Antal-Lundström är lärare i pedagogik och musik och menar att musik kan vara ett pedagogiskt verktyg som kan underlätta lärandet och fostra barnen till goda medmänniskor. Även Töres Theorells bok *Noter om musik och hälsa* (2009) finns med i denna del. Han är musiker och stressforskare som bundit ihop dessa två intressen och forskat kring vilken betydelse musik har för människors hälsa.

I kapitlet om gruppgemenskap/samspel lyfts följande forskares teser fram. Monica Fahrman som är psykolog och har varit verksam inom fortbildning av personal i förskola och skola, har skrivit boken *Utvecklingspsykologi för förskolan* (1991) där hon lyfter fram områden som är viktiga för barns psykologiska utveckling. Bertil Sundin är professor i musikpedagogik och hans bok *Barns musikaliska utveckling* utgavs första gången redan 1978. 1984 uppdaterades den för första gången men eftersom denna bok blivit en klassiker inom musikpedagogiken gjordes ytterligare en uppdatering 1995 som jag har utgått ifrån. Berit Uddén och hennes bok *Tanke – Visa – Musik. Musisk pedagogik med barn* från 2004 ingår i detta avsnitt. Berit Uddén är aktiv på lärarutbildningen där hon undervisar i musik för förskolan och grundskolans tidigare år. Hon har doktorerat i musikpedagogik och talar för att barn skall få

behålla sin musiskhet. Utöver dessa två forskare lyfts även Antal-Lundström, Öhman och Theorells böcker som jag presenterade i samband med empatiavsnittet.

Kennert Orlenius bok *Värdegrunden – finns den?* (2001) utgör basen för forskning kring nyckelbegreppet förståelse för människors lika värde. Orlenius har arbetat som lärare i grundskolan och har även doktorerat i pedagogik. Antal-Lundström nämns även i detta avsnitt då jag tar upp forskning om musik i förhållande till detta nyckelbegrepp.

1.4.1.1. Barns sociala utveckling genom lek

Barns sociala utveckling sker till stor del genom lek. I förskolan har leken en central roll och i leken får barnen tillfälle att utvecklas inom ett flertal olika områden. De kan utveckla sitt språk, stimulera fantasi och kreativitet, bearbeta händelser från livet och de kan få chansen att utvecklas på det sociala planet i leken (Pramling Samuelsson, Sheridan, 1999). Författarna pekar också på vikten av att ha kamrater, men för att få goda förhållanden som bygger på en ömsesidig relation är vissa egenskaper viktiga att inneha. Dessa egenskaper kan vara samarbete, förmågan att diskutera och ha självförtroendet som gör att jag känner att mina åsikter är lika mycket värda som någon annans. I leken prövar barnen både att *vara* en kamrat, med allt vad det innebär, och att *ha* kamrater (Pramling Samuelsson, Sheridan, 1999).

1.4.1.2. Empati

Empati är den förmåga bland de tre nyckelbegreppen som ges störst utrymme i detta avsnitt, på grund av att empati verkar vara överordnat de andra. Detta grundas dels på att empati kan vara en aspekt i förståelsen för människors lika värde och en beståndsdel för att en grupp ska vara fungerande. Dels finns det mer forskning kring empati än om de andra nyckelbegreppen.

I *Nationalencyklopedin* anges ordet empati enligt följande: ”empati, *inlevelseförmåga* innebär att kunna leva sig in i en annan människas känsloläge och behov” (www.ne.se). Eklund (2010, föreläsning www.ur.se) beskriver vidare fyra teman som empati består av. Utan inbördes ordning är *förståelse* den första. Här menas inte faktabaserad förståelse utan en känslomässig förståelse. Det andra temat är *känsla*. Empatikänslan följer den andres känsla. Alltså kan empati vara ilska, sorg men det kan även vara positiva känslor som nyfikenhet och glädje. Det tredje temat är *omsorg* och visar på att om jag endast har förståelse för den andres känslor har jag ännu inte uppnått en god empatisk förmåga. Då jag går från tanke till handling och erbjuder den ledsne tröst, eller den hungrige mat, har jag uppnått ytterligare en aspekt av empati. Det fjärde och sista temat är *likhet*, kort och gott menar Eklund att man har lättare att känna empati om man kan känna igen sig i den andres känslor. Tillsammans utgör dessa fyra teman en bas för hur empati upplevs.

Ytterligare något som Eklund tar upp under sin föreläsning är att man inte kan läsa sig till en empatisk förmåga. För att empati ska kunna utvecklas, måste den upplevas. Han menar också att tid är en viktig variabel för att empati ska äga rum. Stress kan leda till att empati försvinner eller glöms bort, vilket kan ge förödande konsekvenser. Eklund menar att empati är att ge någon av sin tid.

Då vuxna ger av sin tid och visar empati kan de av barnen uppfattas som förebilder i deras utveckling av empati. Öhman (1998) skriver att empati är något vi människor har medfött men när vi är barn utvecklas eller bromsas vår förmåga till empati. Detta är relaterat till hur vuxna i vår omgivning, framförallt föräldrarna men även andra vuxna, stödjer eller motverkar denna utveckling. Hon menar att allt som vi vuxna säger och gör påverkar hur barnen kommer att agera. Men hon påpekar tydligt att även allt som vuxna inte gör och säger påverkar också barnen. Att prata om hur man bemöter andra och inte ta det som en självklarhet är viktigt. Att stödja barnens utveckling av empati, är enligt Sylvander (1992) en av de viktigaste delarna för att i framtiden någon gång kunna få fred på vår jord. Hon menar, likt Öhman, att det lilla barnet har en förmåga till empati som hon burit på sedan födseln. Men i vilken grad barnet utvecklar empatin ytterligare eller backar i sin empatiska utveckling är beroende av hur barnet tas om hand av oss vuxna. Barn som mist sin empatiska förmåga eller behöver hjälp för att utveckla denna förmåga, får mest sannolikt tillfälle till detta då hon eller han omges av människor, förebilder, som känner och tydligt visar empati för sin omgivning. Även Edenhammar (1992) menar att barn redan när de föds har förmågan för att kunna känna empati, men att förmågan utvecklas då barnet dels samspelar med andra och dels får uppleva vänners, föräldrars eller andras omsorg.

För att få en ännu tydligare uppfattning av vad empati är förklarar flera av forskarna vad empati *inte* är. Sylvander (1992) menar att då jag känner empati för någon behöver det inte innebära att de känslor som den jag känner empati för, stämmer överens med mina egna känslor och värderingar. Det finns en skillnad mellan empati och sympati. Hon menar att det kan vara svårt att sympatisera med någon som bär sig illa åt, men man kan ändå utveckla en empatisk förståelse till varför denne handlar på detta sätt. Även Gustafsson (2004) gör distinktioner mellan sympati och empati. Han förklarar att skillnaden mellan de båda är att då jag känner sympati för eller med någon känner jag igen mig själv i den andre. Alltså har jag upplevt samma sak som denne. För att känna empati måste jag inte ha varit i samma situation som den andre. Jag behöver inte känna *som* den andre, men jag känner *med* denne. Detta berör även Öhman (1998) som också betonar att empati inte behöver vara det samma som att vara snäll, utan även att bli arg kan vara en empatisk handling om jag genom att sätta en tydlig gräns kan hjälpa barnet att inte göra något destruktivt t.ex.

Det jag kommer fokusera på nu, är huruvida musiken kan vara ett medel för att få insikt i olika känslor. Theorell (2009) hävdar att människors handlande är baserat på våra känslor. För att kunna samspela med andra måste vi utveckla en repertoar av känslor och lära oss hur vi reagerar då vi känner av dessa. Genom musikaliska upplevelser kan man förstärka känslor för barnen. Theorell ger exemplet att när man läser en saga och förstärker handlingen med musik, får barnen lättare att se skillnaden mellan olika känslor. Enligt Gustafsson (2004) är grunden för empatiskt närmande när jag vågar beröras och vara öppen för känslor fullt ut. Det kan innebära att jag både vågar och har förmåga till att öppna mig och ta in vad andra människor känner. Men jag kan också göra ett empatiskt närmande då jag vågar beröras av naturupplevelser, konstverk och, vilket är intressant i denna undersökning, musik. Antal-

Lundström (1996) menar att musik kan förmedla känslor och hjälpa oss att leva oss in i andras känslor. Genom att spela upp sorglig musik kan en känsla av sorg väckas hos åhöraren. Hon skriver även att musik är ett sätt att kommunicera och med hjälp av musik kan vi få en djupare förståelse om livet, förhållanden och utsägliga känslor.

Hur musik kan stödja empatiutvecklingen är något som Antal-Lundström (1996) diskuterar. Hon menar att den vanligaste musikundervisningen består av att man sjunger tillsammans. När man gör detta kan läraren genomsyra undervisningen med en "mjuk fostran" (s 101) som kan leda till att barnen anammar en solidarisk inställning till varandra. Trots att vi har olika talanger är musiken viktig för de barn som inte anser sig ha musikalisk begåvning. Musik, menar hon, är nämligen en betydelsefull aspekt i alla barns sociala kompetensutveckling. Då vi sjunger tillsammans måste vi nämligen använda våra sinnen och fokusera på varandra för att uppnå en god musikalisk miljö. När våra sinnen utvecklas, utvecklar vi också en förståelse och blir bättre på att tolka andras reaktioner. När vi sjunger, eller musicerar på annat sätt, ökar självklart också vår musikaliska kompetens. Detta kan i sin tur leda till en bredare och djupare förståelse för andra och vi mottar och omfattar samtidigt "allt större enheter av känslomässiga, sociala kontakter" (Antal-Lundström 1996 s 82).

1.4.1.3. Gruppgemenskap och samspel

Fahrman (1991) definierar ordet grupp i social-psykologisk betydelse som människor som träffas kontinuerligt och har ett gemensamt intresse. Hon menar att en grupp inte är statisk under förändrar sig med tidens gång. Självklart förändras gruppen då medlemmar tillkommer eller faller ifrån men även om inte det skulle ske förändras individerna och får nya erfarenheter. Fahrman (1991) menar att redan när ett barn föds blir det en del av en grupp, familjen. Erfarenheterna man får från den första tiden är viktiga i vårt identitetsskapande. Känner barnet inte sig accepterat i denna grupp, finns risk att barnet senare kommer känna sig obekvämt även i andra grupper. Grupperna i sig kan vara både "en välsignelse eller förbannelse" (1991, s 98). Gruppen kan vara socialt fostrande, men i motsats till detta kan en grupp även vara hemsk att vara en del av. Dessa fall kan vara när barnet känner sig utanför och inte alls en del av gruppen som det borde vara.

För att en grupp skall bli en välsignelse, där alla individer känner att de är en del av helheten visar Fahrman (1991) på några metoder som stärker grupp känslan. Dessa kan vara att tidigt i gruppens tillblivelse träffas ofta och nämna de barn som är med i gruppen men av olika anledningar inte kan komma just denna gång. Att ge gruppen ett namn och några regler som man tillsammans kommer fram till är ett sätt att utveckla "vi-känslan". Öhman (1998) hävdar att i en god grupp gemenskap ges barnen möjlighet att utveckla förmågor som omsorg om varandra, tolerans för olikheter och skilda behov. Hon menar också att då samspelet mellan barnen i gruppen fungerar får varje barn en möjlighet till att skapa sin egen identitet i förhållande till de andra. Ytterligare någon som pratar om gruppens positiva effekter och hur man kan uppnå dessa är Antal-Lundström (1996) som anser att för att en grupp skall kunna fungera måste det finnas ett gott samarbete mellan gruppens individer och mellan ledare och

grupp. Gruppsamhörighet och gemenskap är viktiga aspekter i processen för att bli en god medmänniska.

Vidare kommer här en diskussion kring hur musik kan påverka gruppgemenskapen och samspelet. Antal-Lundström (1996) hävdar att när människor, i ett gott arbetsklimat, musicerar tillsammans övas de i musikalisk sensibilitet, som kan översättas till känslighet och mottaglighet. När vi blir bättre på att utöva musik och får musikaliska färdigheter stärks vårt självförtroende och genom att vi blir säkrare på oss själva kan detta även leda till att det musikaliska samspelet blir bättre. I sin tur kan detta leda till att en förståelse av de sociala relationerna fördjupas. Sundin (1995) hävdar att det finns pedagoger som understryker att musik ger ”unika möjligheter till att träna samarbetsförmåga, trygghet och förtroende och att skapa gruppmotvetenhet” (s 44). Uddén (2004) skriver att när vi musicerar, sjunger och ägnar oss åt rytmisk rörelse, kan hjärnan aktiveras och stimuleras i större effekt än om vi endast lyssnar på musik. Hon tar upp flera funktioner som musik har, bland annat att ”musik är känslomässigt kontaktskapande” (Uddén, 2004, s 70). Med detta menar hon att musik kan hjälpa till att skapa trygghet, som är en förutsättning för att ett gott samarbete skall kunna verkställas. Att röra sig till musik och att sjunga tillsammans kan ge en känslofylld upplevelse och genom musik kan vi då skapa en stämning som förstärker våra känslor. Hon skriver också att musik har en *minnesbärande funktion*, som innebär att när barn spontant sjunger då de genomför en aktivitet, hjälper det deras minne att sammanlänka erfarenheter och upplevelser. När barnet sjunger högt för sig själv hjälper detta också barnet att lära med flera sinnen. Att höra, känna och säga/sjunga vad man sysselsatt sig med, gör att barnet införskaffar kunskaper och färdigheter bättre. Sammantaget pekar detta på att sång och musicerande tillsammans med andra kan förstärka känslan av enhet i en grupp.

Theorell (2009) menar att musik har använts sedan länge för att människor i grupp skall känna gemenskap och samhörighet. Han menar att i barndomen är den musikaliska upplevelsen av stor vikt i det sociala samspelet. Då barnen musicerar tillsammans och får en god gruppgemenskap kan det leda till att även den emotionella och sociala utvecklingen stärks.

1.4.1.4. Människors lika värde

I FN:s (Förenta Nationerna) mänskliga rättigheter står det att ”alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter.” Lika värde innehåller också värdet av att våga vara olik de andra. Orlenius (2001) skriver att människans värde hör ihop med vilken människosyn man antar. Han skriver att förståelse för människors lika värde kan märkas av då jag behandlar en medmänniska

- *som person*, aldrig bara som en funktion
- *som mål i sig*, inte bara som medel
- *som subjekt*, aldrig bara som objekt.

(Orlenius, 2001 s 150)

Orlenius skriver vidare att i en organisation, som till exempel skolan, kan relationen mellan rektor och lärare visa på vilken människosyn som råder. Om dessa relationer är goda och

rektorn har en syn på sina anställda som stämmer överens med punkterna ovan, kan detta påverka lärarnas förhållande till varandra och till barnen. Barnen i sin tur tar efter sina förebilder, lärarna. Alltså kan en stor del av människosynen läras ut till barnen när lärarna visar att de har förståelse för människors lika värde, och aktivt tänker på att behandla varandra likvärdigt och med respekt. Orlenius påpekar dock att konflikter inte behöver tyda på en oförståelse på människovärdet. Konflikten i sig är ofta inget som visar på en mindre bra människosyn, utan den största svårigheten ligger i hur man går tillväga när man ska lösa konflikten. Det är inte viktigast att alla inblandade känner sig helt tillfredsställda med lösningen, utan det viktigaste är att alla inblandade parter känner sig respekterade och inte kränkta på något sätt. Orlenius framhåller också att dessa tankar även bör ligga bakom konflikthantering mellan barnen i relation till vuxna eller andra barn.

För att barn och ungdomar i förskola och skola skall få förståelse för allas lika värde och värdegrunden måste dessa tankar, enligt Orlenius (2001) vävas in i alla ämnen och aktiviteter. Han menar att det inte räcker att prata om det en timma i veckan och sedan utgå från att barnen har förstått. Läraren måste ge barnen tillfälle att diskutera människosynen och andra etiska frågor, men det förhållningssätt som barnen möter hos läraren påverkar hur deras inställning till andra människor formas.

Att hitta forskning om sambandet mellan förståelse för människors lika värde och musik har varit svårt. Men Antal-Lundström (1996) skriver en del om hur barnen skapar en förståelse för vårt samhälles värderingar. Hon menar att för att barnen ska dela de demokratiska värderingar som vårt samhälle är uppbyggt på, måste de få en pedagogisk ledning och fostran. De två viktigaste ståndpunkterna i denna fostran baseras enligt henne på aktivitet och gemenskap. Hon skriver om *musikalisk fostran* som kan ses som en pedagogisk metod för att eftersträva dessa. Genom att musicera kan man ”utveckla solidariska attityder och etiska värderingar” samtidigt som det även kan bidra till att barnen får ett ”intresse som aktiverar hela deras personlighet” (s 72). De tre grundtankarna för denna metod är tillit, inspiration och även en viss kontroll. Den vuxne fungerar som en förebild som inspirerar och litar på att barnet klarar av att utvecklas musikaliskt.

1.4.2. Estetiska ämnen, med tyngdpunkt på musik

Jag har valt att fokusera på musik som medel för lärande, men då de estetiska ämnena i viss forskning sammanskrivs, har jag valt att i detta avsnitt lyfta fram forskning som även berör alla de estetiska ämnena. Dock med tyngdpunkt på musik.

Framställningen är uppdelad i två delar. Först ett avsnitt om redskap för lärande och här lyfter jag fram följande forskare som förespråkar vikten av estetiska ämnen i undervisning. Några forskare som jag redan presenterat i tidigare avsnitt, Antal-Lundström, Sundin och Uddén återkommer. Uddéns forskning är inspirerad av Jon-Roar Björkvold som jag har belyst i min framställning. Hans bok *Den musiska människan* från 1991 fick en revidering och trycktes på nytt 2005. Hans forskning har fokuserat på vad kulturen betyder för människan och framförallt vad musik kan betyda för barn.

I framställningens andra del ger jag en kort historisk bild av vilken roll musik har haft i förskolan. Denna baserar jag främst på en historisk tillbakablick från boken *Konsten att lära barn estetik* av Ingrid Pramling Samuelsson, Maj Asplund Carlsson, Bengt Olsson, Niklas Pramling och Cecilia Wallerstedt från 2008. Men jag har även refererat till Uddén (2004).

1.4.2.1. Musik som redskap för lärande

Flera forskare menar att musik kan vara ett redskap i barns lärande. Bland annat skriver Antal-Lundström om den *estetiska fostran*. Hon menar att då det i skola eller till vardags ges tillfällen för skapande inom de estetiska områdena utan prestationsångest, formas människans personlighet och människans relation till omvärlden. Estetisk känslighet och mottaglighet är förmågor som denna fostran kan bidra till. (Antal-Lundström, 1996, s 28). Dessa förmågor är något hon upplever saknas i vår stressiga vardag och hon anser att vi i arbetet med barnen borde eftersträva dessa mål i större utsträckning. För att fostras till etiska individer är samspelet mellan individ och kollektiv en viktig del. I mötet med de andra skapar man en egen förståelse för vad som är etiskt korrekt. I musiken kan man få möjlighet att realisera denna kontakt mellan individ och kollektiv som formar vår personlighet. Antal-Lundström ser en förändring från när den estetiska fostran försvann ur de lägre samhällsklassernas utbildning. ”Försummelsen av estetisk undervisning orsakade en känslökall och egoistisk värld” (s. 32). Fortfarande bedrivs undervisningen på ett sätt som gör att barnen går miste om olika kulturers värdefulla estetik.

Björkvold (2005) diskuterar människans musikalitet och framförallt vår musiskhet. Begreppet musisk kommer från muserna, som är de grekiska gudinnorna för de sköna konsterna. Han skriver att ”alla behöver vi den musiska människan. Om man förlorar sin musiskhet förlorar man också något djupt väsentligt som människa.” (Björkvold, 2005, s 12). Sundin (1995) diskuterar även han musikens betydelse för människan och huruvida vi föds musikaliska eller inte. Han menar att musikalitetsbegreppet traditionellt sett visat på att det endast finns vissa människor som besitter musikalisk förmåga. Har man detta synsätt på musik är musik något mätbart, där den som helt enkelt kan spela snabbast, eller sjunga starkast är bäst. Men Sundin (1995) ställer sig emot detta och hävdar att musik är mycket mer komplicerat än så och genom att ”betona sättet att förhålla sig till musik, möjlighet att förstå, skapa och ha glädje av musik” kan musik vara något som alla kan delta i, alla är musikaliska (Sundin, 1995. s 26). Detta nyare synsätt på musikalitet liknar grundtanken i det musiska, där musik är en del av oss människor för att vi skall kunna leva ett rikt liv. Även Uddén (2004) diskuterar människans musiskhet och hon skriver att eftersom vi föds musiska, tycker vuxna som befinner sig i de yngsta barnens närhet ofta att barnen är musikaliska. Men för att detta intresse inte ska dö ut måste vi finnas med barnen när de växer. Dels för att stimulera dem till att utveckla deras musikaliska förmåga, och dels för att ge dem förutsättningar till att musicera tillsammans med andra och skapa musik och på så vis ha kvar spel- och sångglädjen (Uddén, 2004). Antal-Lundström (1996) menar att så länge mänskligheten existerar kommer musik vara viktigt för oss. ”Musik behövs för livets skull” (s 30).

1.4.2.2. Kort historisk översikt över musikens roll i förskolan

Enligt Pramling Samuelsson m.fl. (2008) har musik sedan förskolan bildades varit en del av verksamheten. Friedrich Fröbel, som levde 1782-1852, är en av de som påverkat förskolans utveckling i hög grad. Han utgick från att basen för människans lärande är grundat i logiken, etiken och estetiken. Här ges estetiken, med musik som en av sina delar, utrymme i arbetet med barn. Eftersom barn inte bara lär sig på ett enda sätt, måste pedagoger ge barnen möjligheter att erfara världen utifrån flera sinnen. Genom att barnet först får känna, se, höra, smaka, lukta på världen och sedan prata och reflektera om denna upplevelse med andra, lär de sig (Pramling Samuelsson, Carlsson, Olsson, Pramling, Wallerstedt, 2008). Leken har en central roll i barns utveckling, men med sången kan man, enligt Fröbel, ge leken ytterligare liv och språkutvecklingen stimuleras. Sånger med rörelser kan komplettera det talade språket som pedagogen använder sig av i kommunikationen med barnet. Det är dock viktigt att även reflektera med barnet om vad sången eller leken handlar om för att nå djupare kunskap om, eller i, språket (Uddén, 2004).

En annan anledning till varför musik har haft en självklar del i förskola, är att på 1800-talet började kvinnor från borgarklassen att arbeta inom barnomsorg. I dessa kvinnors uppfostran hade poesi, målning och musik varit viktiga element som varje flicka skulle behärska. Självklart blev dessa kunskaper utnyttjade som en resurs i det yrke man hade (Pramling Samuelsson m.fl. 2008).

1.4.3. Sammanfattning

Empati, gruppgemenskap/samspel samt förståelse för människors lika värde är alla tre förmågor som man inte kan lära sig genom att läsa en bok om dem. För att dessa förmågor skall utvecklas måste man få uppleva dem. För att barnen skall få förståelse för begreppen och utvecklas mer bör vi pedagoger vara förebilder för barnet. Genom att vi behandlar varandra gott visar vi för barnen hur man är en god medmänniska.

Flera forskare menar att man med musik kan förstärka både känslor, som är en grund för empati, och gruppgemenskapen. Men det är dock viktigt att påpeka likt Theorell (2009) att det är svårt att avgöra om det är musiken i sig som bidrar till t.ex. gruppgemenskapen eller om det är situationen man befinner sig i när man musicerar tillsammans. Flera forskare menar också att för att de positiva effekterna av musicerande skall uppstå måste man ha en inställning till musik där man inte känner sig tvingad till att prestera långt över vad som är rimligt. Musik, som är fyllt av krav som är ouppnåeliga och där fokus ligger på att läsa noter eller spela och sjunga på det mest tekniskt korrekta sätt, tar lätt bort glädjen och den estetiska upplevelsen som är så viktig.

Musik har haft, och har, en given roll i förskolans verksamhet eftersom man föds med en instinkt att sjunga och musicera. Men frågan är om musik har en alltför given roll. Eventuellt sjungs det för att man brukar göra det och därför tänker pedagoger kanske inte över hur musik kan vara medel för att uppnå något eller hur musik kan vara ett mål i sig.

2. Metod

2.1. Val av metod

Den metod jag valt för att samla in information är en kvalitativ forskningsmetod, nämligen intervju. Stukát (2005) skriver att om man vill få en djupare förståelse av ett fenomen kan intervjuer vara mer relevant än en enkätundersökning. Men man bör vara medveten om att resultatet av intervjumetoden eventuellt inte blir lika generaliserbart som en mer övergripande kvantitativ undersökning kan bli. Eftersom intervjuer kräver mer tid är det oftast inte möjligt att innefatta lika många svarspersoner som när en enkät skickas ut. Däremot finns fördelar som att jag får chansen att komma respondenten närmre, och eventuellt få en större förståelse för vad han/hon menar med sina svar.

I valet mellan respondent- och informantundersökning utgick jag från hur Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud (2007) definierar dessa begrepp. De menar att dessa olika sorters syn på svarspersonen kan liknas med att se den som blir intervjuad som ett undersökningsobjekt eller som ett vittne (Esaiasson m.fl., 2007). Vid en respondentundersökning vill forskaren, genom att ställa i stort sätt samma frågor till alla svarspersoner, införskaffa information om hur verkligheten ser ut. I en informantintervju söker forskaren ”den bästa möjliga skildringen av ett händelseförlopp” och här är forskaren intresserad av varje respondents egna åsikter och tankar (Esaiasson m.fl. 2007, s 257). Här behöver forskaren inte nödvändigtvis använda samma frågor till alla informanter, istället tar man och använder den information man fått från de första intervjuerna till att utveckla nya frågor som kan hjälpa till att gräva djupare i den fråga man vill besvara. Eftersom jag var intresserad av vad respondenterna själva tyckte om att arbeta med musik och sedan jämföra deras svar med varandra och tidigare forskning, fann jag respondentundersökningen mest passande.

Författarna till *Metodpraktikan* (Esaiasson m.fl. 2007) presenterar två sorters frågemetoder, samtalsintervjuundersökning och frågeundersökning. Jag har valt att använda mig av en samtalsintervju. En jämförelse mellan dessa två metoder har Esaiasson m.fl. (2007) sammanfattat till tre punkter.

Den första punkten visar att frågeundersökning mer till uppbyggnaden liknar en enkät, där samma frågor ställs i samma ordning till alla respondenter. Till skillnad från samtalsintervjuerna, där man har frågorna att följa till en grund, men där man även kan lämna frågeordningen för att föra en dialog tillsammans med respondenten.

Punkt nummer två i författarnas förklaring avser de olika syften de två metoderna har. Genom samtalsintervjuundersökning har man för syfte att ta reda på mer om hur ett fenomen uppfattas av en viss grupp människor. De forskare som använder sig av frågeundersökning däremot, vill ofta ta reda på hur en viss kategori människor svarar på en fråga. T.ex. en jämförelse mellan män och kvinnor, unga och gamla o.s.v.

Den tredje och sista punkten handlar om svarspersonerna. I en frågeundersökning utses svars personer från en bestämd population och resultatet kan bli mer generaliserbart och stämma överens med hur hela denna population ser på fenomenet. I en samtalsintervju är det svars personernas tankar som är centrala, inte själva personen. Här vill man istället kartlägga ett område genom att se hur tankarna kring det går.

Jag utgår från en strukturerad intervju som innebär att jag har ett intervjuschema med frågor, vars ordning jag försöker följa. Dock ska man som intervjuare vara beredd på att följa respondentens svar, med motfrågor eller följdfrågor, för att få ett flöde i intervjun (Stukat, 2005).

2.2. Val av undersökningsgrupp

2.2.1. Urval av förskolor

Jag valde två förskolor som jag vid olika tillfällen haft inblick i. Genom att jag har sett hur de arbetar har jag redan en bild av om och hur de använder musik och om och hur de arbetar med barnens sociala förmågor.

Det finns de förskolor som valt att profilera sig på musik, på dessa förskolor är musik en viktig del av verksamheten. Jag valde att inte ta kontakt med någon sådan förskola för att intervjua pedagogerna på dessa. Detta val gjorde jag eftersom jag vill undersöka musikens roll i den ”vanliga” förskolan och då är det tänkbart svar från musikprofilerade förskolor kan ge en bild av att musik har större roll i förskolan än vad den egentligen har.

2.2.1.1. Beskrivning av förskolorna

Den ena av de förskolor jag valt har tre avdelningar, två av dem har barn som är mellan 1-6 år, men de flesta barnen är mellan 3-6 år. Den tredje avdelningen har barn mellan 1-3 år. De flesta barnen har svenska ursprung, däremot har flera av pedagogerna en annan kultur och modersmål. Den andra förskolan består av två avdelningar där ålderskategorierna är 1-3 år respektive 3-6 år. Även den här förskolan ligger i ett område som inte är mångkulturellt, alltså är de flesta barnen födda och uppväxta i Sverige och detta gäller även pedagogerna.

2.2.2. Urval av respondenter

För att få svar på mina frågeställningar om hur pedagoger arbetar med att stärka sociala förmågor hos barnen i förskolan, valde jag att intervjua verksamma förskollärare. Jag har bestämt sig för att intervjua fyra förskollärare, från två olika förskolor. Av dessa förskollärare arbetar två pedagoger med barn mellan 1-3 år och två med 3-6 åriga barn. Alla fyra respondenter är kvinnor och anledningen till detta följer här. Eftersom endast en bråkdel av dem som arbetar inom förskolan är män, var det lättast att få tag på kvinnor till intervjuerna. Mitt syfte med examensarbetet är inte heller att undersöka om det finns någon åtskillnad i hur män respektive kvinnor använder musik. Därför lade jag inte ner tid på att söka upp manliga förskollärare. Jag kan inte redogöra för om det skulle blivit någon skillnad i resultatet om jag hade haft lika många män som kvinnor eller enbart fokuserat på män. Även om jag hade intervjuat två kvinnor och två män och jämfört deras svar skulle det vara omöjligt att

säkerställa att eventuella skillnader i svaren hade med respondenternas könstillhörighet att göra. Detta på grund av att respondenterna är för få. En närmare presentation av de pedagoger som deltog kommer i resultatdelen.

2.3. Genomförande

Jag genomförde alla intervjuer på respondenternas arbetsplatser. Inne i personalrummen fick vi sitta i princip ostörda. Stukát (2005) pekar på att om man kan välja en plats där respondenten känner sig trygg och inte blir störd kan denne ge tydligare svar. Jag spelade in intervjun med min mobiltelefon för att slippa anteckna och istället kunna vara helt fokuserad på vad pedagogerna svarade på mina frågor. Ett samtal blir oftast med givande om respondenten känner att intervjuaren verkligen lyssnar och inte sitter och koncentrerar sig på att försöka hinna med att skriva ner allt som respondenten säger. Intervjuerna tog mellan 9 till 13 minuter att genomföra. Eftersom pedagogerna fick gå ifrån verksamheten kände jag och eventuellt dem, sig lite stressade, vilket i vissa fall skyndade på intervjuerna en aning. Efter jag genomfört intervjuerna transkriberade jag materialet för att få en överblick inför analysen. Jag sammanställde texten utifrån de teman som frågorna i intervjun var uppdelade under: pedagogernas bakgrund, barns sociala utveckling samt musik för barns sociala utveckling. Under de två senare temana delade jag in svaren i de tre nyckelbegreppen.

2.4. Studiens tillförlitlighet

En svaghet med denna undersökning är att jag endast har intervjuat fyra respondenter. Detta kommer det innebära att mitt resultat av undersökningen inte är generaliserbart utan endast kan redogöra för just dessa förskollärare. Några av de intervjuade var dessutom en aning stressade då intervjun genomfördes på grund av att de var behövda i barngruppen. Detta kan bidra till att dessa respondenter inte tog sig tid eftertanke. En annan svaghet är att jag inte hann förbereda alla respondenter på vad intervjun skulle handla om. Hade alla fått tillgång till ämnet före intervjun, hade de förmodligen funderat över hur de arbetar med barns sociala förmågor och hur de använder musik. I de fall som jag skickade en liten introduktion, gjorde sig tidsbristen påmind och de förskollärarna hann inte läsa igenom det jag skrivit. Trots detta upplevde jag ändå att alla pedagoger hade god översikt över hur de arbetar och kunde tydligt redogöra för och beskriva svaren på mina frågor.

Då man utgår från människors åsikter och tankar i en undersökning bör man alltid fundera kring hur ärliga respondenterna är. (Stukát, 2005) I denna undersökning har jag valt förskolor som jag har haft insikt i och här blir det svårt för respondenten att tala osanning eftersom de vet att jag har sett en stor del av verksamheten. Då jag kom ut och intervjuade om musik vill kanske pedagogen visa på att hon/han använder sig av musik i arbetet med barnen. Några av respondenterna berättade att de inte kunde komma på tillfällen då de t.ex. använt musik för att arbeta med barns sociala förmågor. Detta tyder på att de inte ville försöka visa att de använde musik mer än vad de gör i verkligheten. Dock kan det enligt Stukát (2005) genom att påpeka eventuella svagheter vinnas ytterligare förtroende för att resultaten av undersökningen i viss mån är reliabla.

2.5. Etiska principer

Utgångspunkt för detta kapitel är de forskningsetiska principer för humanistiska och samhällsvetenskapliga fält som är publicerade av Vetenskapsrådet (www.codex.vr.se). Ett av de fyra etiska krav för att bedriva forskning är *informationskravet*. Detta innebär att forskaren har skyldighet att tydligt upplysa respondenten om villkoren för intervjun och för intervjurens resultat, alltså ge klarhet i vad respondentens svar kommer att användas till. För att uppfylla *informationskravet* förklarade jag i korthet syftet med examensarbetet och hörde mig också för ifall de skulle vilja ha en kopia av arbetet när jag skrivit klart det.

Det andra av de fyra principerna är *samtyckeskravet*. Den innebär att respondenten helt på egen hand ska få bestämma om han/hon vill medverka i undersökningen. För att ta hänsyn till denna princip i mitt arbete gjorde jag följande. Jag informerade respondenten, precis i början av varje intervju, om att den diskussion vi skulle föra var helt frivillig att delta i. Jag berättade även att om respondenten kände olust till att svara på någon fråga kunde hon/han välja att gå vidare till nästa fråga eller avbryta intervjun utan att jag på något vis skulle ta illa upp. I denna princip ingår även att forskaren skall ta kontakt med målsman då man skall genomföra en intervju med barn eller ungdomar som inte är myndiga. Intervjuer med barn förekommer i arbeten om förskolan och därför bör denna aspekt av *samtyckeskravet* lyftas. Dock blev det inte aktuellt för mig att ta hänsyn till denna del av principen, eftersom jag valde att endast intervjua pedagoger, som var myndiga.

Vetenskapsrådets tredje princip är *konfidentialitetskravet* och innebär att de personer som ingår i undersökningen i största möjliga mån skall vara anonyma. Ytterligare en aspekt som skall tas i beaktning då man skall fullfölja detta krav är att förvara information som är etiskt känsliga, på en plats där inte obehöriga får tillträde till informationen. För att jag skulle följa detta meddelade jag alla respondenter att de inte skulle nämnas vid rätt namn i uppsatsen. Jag berättade dessutom att deras åsikter och svar i så hög grad som möjligt skulle bli oidentifierade så att läsare inte skulle kunna förstå vilka som deltagit. Jag har vidare verkställt detta genom att alla namn på förskolor och förskollärare som nämns i denna uppsats är fingerade.

Den fjärde och sista etiska principen för denna sortens forskning har Vetenskapsrådet valt att kalla *nyttjandekravet*. Detta krav innebär att all information som respondenten lämnar till forskaren endast får användas för forskningens ändamål. Informationen får inte lämnas ut i icke-vetenskapliga syften. Även detta var något jag berättade för de deltagande i början av varje intervju. Genom att säga att de svar jag skulle få i intervjun endast skulle användas till att försöka få svar på mina frågeställningar, visade jag för respondenterna att jag tänkte följa *nyttjandekravet*.

3. Resultatredovisning

Här nedan kommer jag att presentera resultatet från intervjuerna. Jag har delat upp redovisningen på följande sätt; först kommer en kort beskrivning av respondenterna där jag sammanfattat deras svar på bakgrundsfrågorna (se bilaga 1). Efter det har jag delat upp resultatet i två teman ”Arbete med barns sociala förmågor” och ”Musik som medel vid arbete med barns sociala förmågor”. Under dessa båda delar har jag skapat tre underrubriker som består av de tre nyckelbegreppen: empati, gruppgemenskap/samspel samt människors lika värde. Under dessa rubriker har jag delat upp respondenternas åsikter och redogör dem var för sig. Efter respondenternas svar har jag gjort en sammanfattning.

3.1. Presentation av respondenterna

De likheter som finns mellan respondenterna är att alla fyra är kvinnor och har utbildat sig till förskollärare eller lärare för tidigare åldrar. Respondenterna har fått de fingerade namnen: Diana, Karin, Catarina och Stina. Här nedan följer en sammanfattning av deras yrkeserfarenhet, huruvida deras utbildning erbjöd musikundervisning, hur respondenten känner inför att sjunga tillsammans med barnen samt deras inställning till musik i förskolans verksamhet.

Diana och Karin arbetar tillsammans på en avdelning med barn mellan 1-3 år. Diana har arbetat som utbildad i 2 år. Under utbildningen hade hon åsikter om att det var sparsamt med musikundervisning. Men vid ett fåtal tillfällen hade de fått genomföra rytmiklektioner och fått lektioner i gitarr. Hon känner sig bekväm i att sjunga med barnen och har som mål att lära sig att spela gitarr.

Karin har arbetat som förskollärare sedan 1999 och hon drog sig tillminnes att de under hennes utbildning fick gott om undervisning i musik. Delvis fick de 12 lektioner i gitarr och de sjöng och dansade tillsammans. Hon känner sig bekväm i att sjunga med barnen men tycker dock det är nervöst när föräldrar eller andra är med, då hon anser att hon inte sjunger bra.

Catarina och Stina arbetar för tillfället med barn i åldrarna 3-6 år. Catarina blev färdig förskollärare 1982, och har sedan 1983 varit verksam inom barnomsorgen. Av det hon kommer ihåg av sin utbildning hade de grundläggande gitarr- och pianolektioner. Eftersom Catarina har sysslat med musik under hela livet, mer eller mindre, kunde hon det som de andra fick lära sig på dessa lektioner och behövde således inte vara närvarande på dem. Hon berättar att hon har en fallenhet för att musicera tillsammans med barnen, hon sig därför trygg och bekväm i dessa situationer.

Stina avslutade sin utbildning för 2 år sedan och har sedan dess arbetat i förskolan. Hon upplevde att hon fått en hel del musikundervisning då hon under utbildningen fick tillfälle att prova olika instrument och ha flera musiklektioner då de sjöng och lärde sig barnsånger. Även

hon anser sig vara trygg då hon musicerar med barnen och hon ser musik som något väldigt glädjespridande.

3.2. Arbete med barns sociala förmågor

3.2.1. Empati

Diana

Samarbetsövningar och massage är något Dianas arbetslag arbetar med för att barnen skall lära sig bland annat hur hårt man kan ta i någon annan utan att göra varandra illa. Barnen får under massagen även känna hur hårt de vill att någon ska ta i honom/henne. De får tillfälle att lära sig att respektera när någon säger nej och inte vill och leva sig in i hur det känns för någon om jag tar i för hårt.

Hon försöker även att fånga situationer i vardagen då det blir aktuellt att prata om hur man beter sig mot sina vänner. Just nu arbetar de med ett sagotema och i detta menar hon att man kan beröra empati. Genom att läsa sagor som t.ex. Hans och Greta och sedan diskutera hur det känns att inte ha några pengar och bli lämnad ensam i skogen. Då kan barnen öva sig i att försöka leva sig in i hur Hans och Greta känner.

Karin

Även Karin försöker fånga ögonblick i vardagen då empati kan diskuteras och stärkas. Hon försöker hjälpa barnen att hjälpa varandra. När ett barn kommer och säger till ”fröken” att någon kompis är ledsen, så försöker Karin ta med sig barnet till kompisens som gråter och visar och pratar om hur man kan trösta. Genom att arbeta på detta sätt kan man vinna mycket säger Karin. Barnet som blir tröstat får förhoppningsvis en känsla av trygghet och känner omtanke från sin vän. Det kan leda till att han/hon i ett sammanhang när någon annan är ledsen går och tröstar denne, eftersom han/hon kan leva sig in i hur det känns att vara ledsen och hur skönt det är när någon kommer och tröstar.

Catarina

Att vara med barnen för att se och höra vad de gör och säger och när tillfälle ges, prata om hur det kan kännas att bli ledsen. Försöka ge barnen en förståelse för den gyllene regeln. ”Allt du vill att andra ska göra mot dig, det ska du också göra för dem.”

Hon har lagt märke till att det finns en tydlig skillnad mellan barnen beroende på ålder. De allra yngsta barnen är egocentriska och rycker ofta till sig den leksak de vill ha utan att fundera över hur det kan kännas för kamraten som man rycker leksaken ifrån. Här kan pedagogerna vara med och vägleda barnen till att istället fråga om lov och respektera att man inte alltid kan få det man vill just vid det tillfället. Vissa små barn kan också bitas så fort de vill ha en leksak eller bara för att få uppmärksamhet, då är det viktigt att finnas där och diskutera med barnet och försöka få ”bitaren” att förstå hur det känns för det barn som blivit utsatt.

Stina

Hela tiden är det aktuellt att prata om empati. Många barn, menar Stina, måste tänka efter hur det känns att bli sårad. Därför brukar hon fråga de som har sårat någon hur de tror att den sårade känner sig för att barnen skall reflektera över sin empatiska förmåga och hur de själva vill bli behandlade.

3.2.2. Gruppgemenskap och samspel**Diana**

För att skapa en god gruppgemenskap har Diana och hennes kollegor bestämt att de har två samlingar. En på morgonen då hela barngruppen samlas för att prata om vilka som är där och vilka som är sjuka eller lediga. Under dessa samlingar får barnen se alla de andra barnen och känna att de är en grupp. Före lunch har de en åldersuppdelad samling. De yngsta 1-åringarna har en egen samling, och de äldre 2-3-åringarna samlas i ett annat rum. Denna uppdelning har de gjort för att de ska kunna anpassa innehållet till åldersgruppen.

Karin

Genom att man gör saker tillsammans och samarbetar stärker man gruppgemenskapen. Även här försöker hon få barnen att hjälpa varandra. Ett exempel hon har är vid matsituationen. När någon frågar efter smöret är det inte bara den vuxne som ska hjälpa till att skicka. Utan då försöker hon få barnen att lyssna på varandra och den som sitter närmast smöret kan skicka det till den som frågat. Hon försöker också få barnen att leka i grupp och om någon blir utanför, diskutera hur det kan kännas. Dock tycker hon inte att detta alltid fungerar eftersom alla inte kan vara med alltid och barnen ska kunna få leka två och två också. Men hon påminner barnen om hur det känns när man inte får vara med och känner sig utanför och ser självklart till att det inte alltid är samma barn som får inte få vara med.

Catarina

Att få ett gott samspel i gruppen är viktigt för att verksamheten skall fungera. I början av läsåret, då en grupp barn lämnat förskolan och börjat skolan och en ny grupp med yngre barn har börjat på avdelningen, är det särskilt viktigt att ha samlingar med övningar och aktiviteter som stärker gemenskapen och formar en god grupp.

Stina

För att stärka gruppen har Stina och de andra pedagogerna på hennes förskola börjat med ett arbetssätt som hon lärde sig om under sin examensuppsatsskrivning. Detta arbetssätt går ut på att barnen får leka tre och tre istället för bara två och två. Då barnen vill gå ut till lekhallen får de ibland välja själva vilka som ska vara där. Men ofta så väljer pedagogerna en grupp på tre barn som får vara i lekhallen. Hon tycker att det har visat sig bli skillnad i hur väl barnen lär känna varandra. När pedagogen sätter ihop tre barn som inte brukar leka med varandra kan det ändå uppstå livliga och djupa lekar. Detta har lett till att barnen får fler lekkamrater i gruppen och på så vis stärks gruppen också.

De har också vid varje lunchsamling ett barn som får berätta vad det blir för mat samt bestämma vilken ordning barnen ska få gå till sina bord. Då får alla barn höra sitt namn av en vän i gruppen. Hon tror även att det barn som får bestämma vilken ordning det blir, växer och får självförtroende i sin roll och Stina menar att detta i sin tur säkert kan bidra till att sammanhållningen i gruppen ökar.

3.2.3. Människors lika värde

Diana

Även här gäller det att fånga tillfället när det ges. Diana har även diskuterat med sin kollega att de eventuellt skulle kunna beröra fler olika ”människoöden” genom sagotemat. Genom att läsa en bok om ett barn som har två pappor kan man visa på att det finns andra sexuella läggningar än det heterosexuella och på så vis diskutera människors lika värde. Att läsa om barn från olika länder kan också vara ett sätt som Diana kan tänka sig att arbeta för att få igång en diskussion.

Karin

För att barnen skall få en god människosyn tror Karin att pedagogerna behöver vara förebilder och visa hur man behandlar barnen och kollegorna. Barnen tar efter mycket som man gör. På samma sätt som innan tycker hon att man i vardagssituationer, då tillfälle ges, ska fråga barnen varför de agerat på ett sätt så att någon blivit ledsen.

Under drygt ett år har de arbetat med kulturtema på hela förskolan och detta har gett god möjlighet att prata om barn från andra länder. Även om man kanske inte diskuterar människors lika värde rätt uppochner, så tror hon och kollegorna att om man lär känna människor i andra länder och förstår hur de har det och varför, så kan det leda till en god människosyn. Bland annat hade de undersökt hur människor bor i andra länder, genom att se på film om det, rita och måla teckningar och pratat om det. Detta visade barnen ett väldigt intresse för. Ett barn i gruppen som kom från ett annat land fick visa dans från detta land.

Catarina

Människosynen arbetar men med hela tiden genom att behandla varandra med respekt. Vissa barn protesterar ibland när de ska stå i en cirkel och hålla någon i handen som de inte leker med. Då är det viktigt att vara närvarande och förklara att även om man inte brukar leka och är inte är jättebra vänner så skall man inte vara elaka mot varandra.

Stina

Att vara rättvis tror Stina kan leda till en god människosyn. Men med rättvis menar hon inte att alla ska få exakt lika mycket eller exakt samma komplimanger. Beroende på vad barnet behöver stärkas i bör man lyfta barnet i de situationerna. Hon ger ett exempel på att hon inte brukar berömma barns kläder, eftersom hon tycker det är oväsentligt vad de har på sig. Men när ett barn som aldrig brukar ha nya kläder har fått en ny tröja brukar hon kommentera det.

Att kommentera kläderna är ett stort samtalsämne på Stinas förskola nu. De arbetar med att synen på en människa inte bör bero på vilka kläder personen har på sig. Redan i förskoleåldern har de många barn åsikter om vilka kläder som är ”balla” eller ”töntiga”. Barnen berättar för varandra om vilka kläder som är finare och bättre än andra. Detta tycker Stina och hennes kollegor är väldigt viktigt att diskutera med barnen för att få dem att förstå att värdet i en människa inte är beroende av vad hon eller han har på sig.

3.2.4. Sammanfattning

De flesta svaren pekar på att pedagogerna försöker tänka på hur de själva förhåller sig till barnen och till varandra för att visa sin empatiska förmåga och människosyn. Att vara närvarande och inleda diskussioner när tillfällena i vardagen ges, är ett arbets sätt som alla respondenter berättat att de använder. Då blir diskussionerna mer relevanta och plockas inte ur sitt sammanhang. Enligt respondenterna får man ofta ha dessa diskussioner med de allra yngsta barnen, eftersom de ännu inte har utvecklat en god empatisk förmåga, utan tar den leksak de vill ha utan att reflektera över hur kamraten, som blir av med leksaken, känner sig.

Hur respondenterna svarar på frågan om arbete med grupp gemenskapen skiljer sig från varandra en aning. Men de flesta anser att samlingen är ett tillfälle som verkligen kan stärka grupp gemenskapen. I samlingen sitter man ofta i en ring så att alla kan se varandra, man pratar om vilka som är där men också om vilka som inte är där för att belysa vilka som hör till gruppen. Dessutom har man aktiviteter där samspel betonas.

Att arbeta temainriktat med kultur eller sagor är aktuellt för Diana och Karin och båda menar att i ett tema kan man få med väldigt mycket. De teman som är påvisade här kan båda innehålla aktiviteter som kan hjälpa till vid utveckling av de tre nyckelbegreppen, det gäller bara att välja vad man vill fokusera på. Ett annat sätt, som Stina tror stärker grupp gemenskapen är att stärka individerna i gruppen, var för sig. Då ett barn får vara med och bestämma över något som alla i gruppen ska göra stärks denne och detta menar Stina kan leda till att hela gruppen stärks.

3.3. Musik som medel vid arbete med barns sociala förmågor

2.3.1. Empati

Diana

Att komma på en övning för att stärka empatin där musiken har en viktig roll var svårt, därför sammanförde vi alla tre nyckelbegrepp och diskuterade kring hur musik kunde hjälpa till att utveckla dem. Då kom Diana på en övning de brukar göra på rytmiken. Skicka vidare, då står man i en ring och lyssnar på musik, ett barn går in i mitten och hittar på en rörelse som de andra ska härma, när barnet i mitten känner sig nöjd, skickar han/hon vidare och nästa barn får gå in i mitten. Här är musiken inte i fokus och man kan självklart utföra övningen utan musik. Men med musik får man enklare att hitta inspiration till en rörelse och övningen blir ”lite mer”.

Diana berättade att de brukar sjunga mycket och jag frågade då om hon trodde att det i sig, att sjunga tillsammans, kunde leda till en god gruppgemenskap. Det trodde hon verkligen och påpekade att eftersom barnen har olika talang för olika saker så stärks ju de barnen som är duktiga på musik i dessa sammanhang. Att ha en varierad undervisning med musik, skapande, sagor o.s.v. leder till att flera förmågor lyfts, vilket är väldigt viktigt för Diana.

Karin

Massage kan leda till att den empatiska förmågan stärks tror Karin och det är något de har arbetat med. Även om man kan massera utan musik, så kan den hjälpa till att skapa en stämning och hjälpa oss komma ner i varv. Hon påpekar också att det finns sånger om att man ska vara vänner som man skulle kunna utgå ifrån för att starta en diskussion om empati men att hon inte själv har funderat i de banorna innan.

Catarina

Att använda musik till att direkt öva på empati, att leva sig in i någon annans situation kan Catarina inte minnas att hon gjort. Men att sjunga om olika känslor kan leda till att den empatiska förmågan stärks. Lär sig barnen hur man låter och ser ut när man är arg, ledsen, glad o.s.v. kan det hjälpa dem att se på vännerna hur de känner sig. För att öva på de olika känslorna har Catarina dels sjungit en sång där man sjunger om olika känslor och sjunger med den känslan man sjunger om. Man sjunger med arg röst och ser arg ut i ansiktet och med kroppen: ”Jag känner det i magen, jag känner det i huvudet, jag känner det i benen, jag är så arg i hela kroppen” Sedan byter man ut känslan till någon annan. Catarina har också arbetat så att hon tagit vilken sång som helst och sjungit med olika känsla.

Stina

Även Stina hade svårt att komma ihåg att hon använt musik för att arbeta med empati. Eventuellt kanske hon hade fått med lite empati när hon sjöng sånger och barnen lärde sig rörelserna. De barn som kunde rörelserna började visa rörelserna för de andra barnen som inte kunde och detta kanske kan ses som en empatisk handling, att leva sig in i och förstå att någon som inte kan men vill lära sig, kan man hjälpa.

2.3.2. Gruppgemenskap och samspel

Karin

På rytmiken brukar de leka en lek då man har på musik och rör sig i rummet, när musiken stängs av så skall man kramas två och två, tre och tre och så vidare. Som avslutning brukar de kramas allihop. Detta är en övning som Karin tror kan leda till en god gemenskap i gruppen.

Catarina

Massage där gruppen sitter i en cirkel efter varandra och så sjunger man ”Imse, Vimse Spindel” och gör rörelserna på ryggen på de som sitter framför är ett sätt att stärka gruppen med musik. Att sjunga de olika namnsångerna som finns är också ett sätt. Alla i gruppen får sitt namn sagt och på så vis synliggörs individerna i förhållande till gruppen. Det finns också

vissa sånger som man gör rörelser som slutar med att man går in mot mitten av cirkeln och kommer nära varandra.

Själva sjungandet i sig tror Catarina kan vara gruppstärkande. Att tillsammans med andra få uttrycka sig genom musiken och förstå att alla röster är viktiga för att det ska låta som det gör. På fredagar brukar även den andra avdelningen komma till Catarinas avdelning för att sjunga tillsammans. Genom de samlingarna stärker de gruppgenomskapen och känslan av att höra ihop med varandra på hela förskolan.

När barngruppen har varit lite bråkig och pedagogerna bestämt att de ska arbeta med ett ”kompistema” letar de ofta upp sånger som passar in i temat också. Exempel på sånger som kan passa är ”Vad det är bra att jag har dig” och en sång med texten: ”Det är bra att vara ensam, det är kul att vara två. Men när man ska leka lekar då är många bäst ändå”.

Stina

Även här tycker Stina att rörelser till sånger kan vara en hjälp. När man sjunger tillsammans och gör rörelser till, bildar man en enhet, en grupp, där alla försöker likna varandra och samspeja i musiken. På samlingarna använder de mycket sång och ramsor eftersom barnen gillar det. Att ha roligt tillsammans är enligt Stina en grundpelare för att en grupp ska fungera.

2.3.3. Människors lika värde

Karin

De har sjungit en del sånger på olika språk och om människor i olika länder, de nämner inget om människors lika värde just, men kan däremot ge en förståelse av att det finns andra kulturer och andra språk.

Catarina

Även de på Catarinas förskola har, likt Karin sjungit sånger om att det finns människor i andra länder. De har även sjungit på olika språk och i samband med att man gör det får barnen flera funderingar kring andra kulturer och länder som man kan diskutera. De har även sjungit sånger om att människor är olika, men att det inte gör något utan det är så det ska vara och alla kan bidra med något och är lika mycket värda.

Stina

Stina är övertygad om att det finns säkert flera sätt att använda musik för att arbeta med människosynen, men kan inte komma på något speciellt arbetssätt. Hon ger förslag på att sjunga sånger om barn i olika länder, men det har hon själv inte gjort med barnen.

2.3.4. Sammanfattning

Skulle respondenterna ges ytterligare tid att fundera över hur de använder musik i verksamheten skulle jag nog fått mer uttömmande svar. Men tre av fyra betonade starkt att de älskar att sjunga och tycker att musik är väldigt roligt, både för dem själva, men de ser även att barnen lyser upp och blir aktiva när de sjunger. Även de pedagoger som inte anser sig

kunna sjunga särskilt bra, tycker det är väldigt kul och ser att sång och musik kan vara viktiga redskap i förskolan. Dels kan man använda musik för att främja barns utveckling av olika förmågor och dels för att det sprider glädje. Det senare baserar de på att de ser på barnen att de älskar att sjunga.

De är alla rörande överens om att musik kan bidra till att utveckla i princip alla förmågor om man bara kommer på hur man ska arbeta. Även om inte en sång i sig utvecklar en specifik förmåga så kan denna sång bidra till att på ett lustfyllt sätt, leda in på en diskussion som kan leda till att barnen för insikt i hur man t.ex. behandlar varandra. Musik används också av vissa respondenter som en bidragande aspekt för att skapa en speciell stämning. Flera pedagoger berättar att de använt massage för att arbeta med alla tre nyckelbegrepp. Då man masserar någon och själv blir masserad övar man på hur hårt man kan ta i någon utan att det gör ont. Vilket kan vara en övning i empati och även för att behandla varandra bra och inte göra varandra illa. När man har kroppskontakt med varandra skapas också en känsla av att höra ihop som stärker gruppgemenskapen och samspelet övas i allra högsta grad. Under massagen kan man ha på lugn musik i bakgrunden för att få en ostressad och avkopplande stämning. I detta fall är musiken inte huvudsyftet med övningen men den kan bidra till en djupare upplevelse och större koncentration. Men man kan även sjunga och massera. Ett vanligt sätt att göra på är att sitta bakom varandra i en ring och sjunga Imse Vimse Spindel samtidigt som man gör rörelserna på ryggen på det barn som sitter framför.

Att använda sånger för att sjunga om och med olika känslor, kan leda till att man bättre kan läsa av vilket humör en vän är på. Genom att känna till sina egna känslor, kan jag leva mig in i hur någon annan känner sig när denne är arg, ledsen, glad o.s.v.

Att sjunga tillsammans tror flera respondenter kan leda till att gruppgemenskapen stärkt. Då gruppen tillsammans får uttrycka sig och bilda "en röst" kan man känna en god gemenskap. Vissa barn är duktiga på musik och andra barn är duktiga på andra saker. Genom att variera aktiviteterna i verksamheten och lyfta olika förmågor, lyfts barnen som känner sig säkra på sång, i dessa situationer. Detta är också en god anledning till att sjunga med barnen, för att alla ska få visa att de är bra på något.

Har man kunskap om många sånger kan man hitta en sång till vad som helst. För gruppkänslan är namnsånger, som några av respondenterna nämnt, väldigt stärkande. I en namnsång nämns alla som är närvarande vid det aktuella tillfället, vid namn. Genom namnsånger av olika slag får barnet känna att hon/han är en individ som tillsammans med de andra bildar just denna grupp och alla delar av gruppen är viktiga för att det ska bli just *vi*. Sånger om människor i andra länder eller på olika språk, kan inleda en diskussion om människosynen. Genom att man lyfter upp olika livsstilar och kulturer och skapar någon slags relation till dessa, kan en människosyn där allas lika värde är en självklarhet, eftersträvas.

4. Diskussion

Syftet med detta examensarbete var att undersöka hur musik kan användas till att främja barns sociala förmågor, med betoning på empati, samspel och gruppgemenskap och förståelse för människors lika värde. Ur styrdokument kan utläsas att förskolans verksamhet skall sträva efter att barnen utvecklar förståelse och förmåga till dessa. Att även undersöka huruvida musik används av pedagoger ute i förskolans verksamhet för att uppnå dessa mål var en av mina frågeställningar. Även detta grundar sig i vår *Läroplan för förskolan* som betonar att barnen skall ges möjlighet att utvecklas i och genom estetiska ämnen, däribland musik.

Diskussionen är disponerad på ett sätt som grundar sig i mina frågeställningar. Med utgångspunkt från respondenternas utsagor speglade i styrdokument och tidigare forskning behandlar jag först frågan om vad som är utmärkande för barns sociala utveckling och därefter hur denna kan stimuleras genom musik. Sedan diskuterar jag vilka konsekvenser detta kan få för läraryrket. Till sist följer en kort slutdiskussion som sammanfattning av detta arbete och några förslag på vidare forskning.

4.1. Vad är utmärkande för barns sociala utveckling?

Inom empatiforskning finns främst två aspekter som är viktiga för att denna förmåga skall utvecklas. Det ena är att empati är medfött men har ett behov av att stimuleras för att utvecklas. Det andra är att empatin behöver upplevas för att utvecklas.

Öhman och Sylvander är några av de forskare som menar att empati är en medfödd förmåga. Men samtidigt säger de att denna förmåga måste bli utmanad för att fortsätta att utvecklas och inte försvinna. För barn som är runt 1 år gamla, är det, som Catarina påpekade, väldigt viktigt att stödja dem i sin empatiska utveckling. Genom att vi vuxna, föräldrar och pedagoger, som har mycket kontakt med barnet, visar empati, ger vi tillfällen till barnet att förstå och lära sig vad empati är och hur man är empatisk. Till exempelvis då någon är empatisk mot mig när jag är ledsen, får jag (förhoppningsvis) en positiv erfarenhet och förståelse för hur jag kan reagera då någon annan är ledsen. Får jag en negativ upplevelse lär jag mig kanske hur jag inte vill bli behandlad, och då behandlar jag troligtvis inte andra på detta sätt. Även Eklund säger att empati måste upplevas för att kunna utvecklas och då är vi viktiga redskap i barnens empatiska utveckling. De förskollärare jag intervjuat verkar vara väl insatta i denna uppfattning. Det mesta av arbetet med empati menar de sker i vardagssituationer och de påpekar även att man som pedagog har en stor uppgift i att vara en förebild för barnen.

Gruppgemenskap och samspel är även de, likt empati, förmågor som övas i mötet med andra som visar hur man beter sig för att stärka gemenskapen. Respondenterna berättar att de tillsammans med barnen brukar genomföra aktiviteter i grupp. De menar att när barnen får vistas i grupp övar de sig i hur man samspelar med andra. Ytterligare en aspekt för att få en god gruppgemenskap är att man har ett gemensamt ”uppdrag”, tillsammans strävar man mot samma sak. Det kan vara att sjunga tillsammans, eller att samarbeta i en lek där det gäller att hjälpa varandra.

Även den sociokulturella lärandeteorin poängterar tydligt att man lär och utvecklas i samspelet med andra. Viktigt att komma ihåg och väl värt att nämna igen, är att det inte alltid behöver vara en vuxen som är förebilden som barnet ska härma. Utan i en miljö där båda känner trygghet och förtroende till den varandra, kan både barnet och den vuxna agera som förebild för den andre.

Som jag tidigare märkt är det svårt att dra en tydlig gräns mellan förmågorna och människors lika värde är den förmåga som främst flyter in de andra. Respondenterna säger att människosynen är något självklart att de inte reflekterat riktigt över hur de främjar barnens utveckling av denna förmåga. Men även här är ett viktigt redskap att själv inse och förespråka människors lika värde. Då pedagoger visar att de har en människosyn på barnen och på sina kollegor, där alla är lika mycket värda, påverkas barnens tankar också. Även Orlenius (2001) påpekar att en god människosyn ska genomsyra hela verksamheten och pedagogernas förhållningssätt för att barnen skall ta efter. Även när vi inte är inom skolans väggar och arbetar så är vi alla, enligt FN:s mänskliga rättigheter, lika mycket värda.

4.2. Hur kan musik stimulera barns sociala utveckling?

Såväl tidigare forskning som respondenternas utsagor pekar på att lek är en viktig aspekt i barns sociala utveckling och att musik inte är det enda sätt att arbeta med detta. Dock vill jag med detta följande belysa att musik kan vara ett av flera medel för främjandet av de sociala förmågorna.

Det råder ingen tvekan om att musik har varit och är väldigt viktigt för människan och sång och musik har haft en given roll i förskolans verksamhet sedan Fröbels tid. Detta är ingen slump och Uddén (2004) menar att musik kan ge leken en ny dimension. Genom att endast kommunicera med ord kan vi gå miste om viss information och genom sång och rörelser kan vissa saker förtydligas.

I frågan om hur musik kan användas för att främja empatiutvecklingen hade en av respondenterna tydliga förslag. Hon berättade om vissa sånger och hur man kan använda musik för att barnen ska lära sig känna igen känslor. Känslorna i sin tur kan vara ett led i den empatiska utvecklingen. Eklund (2010) menar att då jag kan känna igen mig i någon annans känslor, har jag lättare att visa empati för denne. Genom att sjunga med arg röst och se arg ut kan barnen lära sig känna och se skillnaden på olika känslor. Detta kan då hjälpa dem att förstå hur man ska närma sig en vän som är ledsen, eller hur man ska närma sig en vän som är arg. Det finns även sånger där texten direkt handlar om känslor som en av respondenterna tar upp. Även Theorell (2009) hävdar att våra känslor är viktiga i vår empatiutveckling. Han menar att då vi spelar upp musik som lyfter fram en ilska kan vi ge barnen tillfälle att skapa en förståelse för hur man känner när man är arg.

Att sjunga tillsammans kan enligt Uddén (2004) leda till att barnen utvecklar en trygghet som kan leda till ett gott samarbete i gruppen. Detta var något som även respondenterna berättade att de trodde på. Alla sjöng tillsammans med barnen och visade delvis stort intresse för att använda musik för att främja grupp gemenskapen. Men forskning (bl.a. Antal-Lundström) trycker på att för att musik ska vara något gruppstärkande, och även för att det ska stärka individerna i gruppen, behöver man musicera i ett prestigelöst sammanhang. Musik kan bli något ångestskapande då man känner sig dålig på att sjunga eller spela. Därför är det viktigt att pedagogen som sjunger med barnen skapar en god stämning och en känsla av att alla kan sjunga. Om man märker att vissa barn tror att de är sämre än andra, är det viktigt att lyfta fram att alla har olika röster och sjunger olika, och att det får vara så. Detta kan kanske i sin tur leda till en dialog om att människor är lika mycket värda, även om man är olika duktiga på att sjunga.

Att använda musik i samband med massage förespråkade alla respondenter. Med hjälp av massagen kan barnen öva sig i både att leva sig in i hur det känns för den man masserar och respondenterna tyckte även det styrkte gruppsammanhållningen. Dock menade de att musiken inte alltid är huvudsyftet, men den utgör ändå en viktig del i att skapa en avslappnad stämning.

Musik som medel för att förstå människors lika värde var lite svårare för respondenterna att komma på. Men de berättade att de använde, eller trodde att man kunde använda musik för att starta en diskussion om detta. De menade att när man sjunger en sång med barnen kan man efteråt förtydliga och skapa en djupare förståelse för sångens innehåll. Alltså kom de fram till att för att få en förståelse för människors lika värde, kanske det inte räcker med att bara sjunga om "ett barn i Afrika". Utan det gäller att diskutera med barnen i samband med sången om hur man har det i andra länder, och prata om människors lika värde. Musiken används då som medel för att få igång en dialog och skapa ett intresse hos barnen, på ett lustfyllt vis.

Respondenternas svar visar på att musik har en stor roll och är en tillgång i verksamheten på deras förskolor. De visar ett intresse för musik och tror att musik är viktigt för barnen. Respondenterna har olika anledningar till varför de finner musik som en tillgång, men alla är starkt övertygade om att musik berikar. Ett tydligt tecken som de flesta berättar om är att barnen älskar att sjunga. Även om pedagogerna inte känner att de har den säkraste och vackraste sångrösten, känner de sig ändå bekväma i att sjunga med barnen. När de ser glädjen i att sjunga och musicera hos barnen, växer, för den som känt sig osäker, en känsla av trygghet. Antal-Lundström (1996) menar att musik är viktigt för barns sociala utveckling och att även de barn som inte har en fallenhet för sång och musik, måste ges tillfällen till att musicera. Genom att pedagoger, som inte anser sig ha stor musikalisk kompetens, visar att de ändå finner stor glädje i att sjunga, kan detta visa barnen att man inte måste sjunga rent och rätt rytmiskt för att tycka om musik. Både Antal-Lundström (1996) och respondenternas åsikter pekar åt att då man går in helhjärtat och sjunger i ett prestigelöst sammanhang kan musiken bidra till flera aspekter i utvecklingen av barns sociala förmågor.

Flera forskare och även respondenterna menar att i barnens sociala utveckling är det viktigt att vara en förebild och inte bara säga, utan också visa vad som är rätt att göra. Som jag skrev ovan, kan detta också appliceras på musikutövande. Då jag visar att jag tycker det är roligt så inspireras barnen.

4.3. Sammanfattning

För att barnens sociala förmågor skall utvecklas behöver de främst ha förebilder som behandlar sina medmänniskor etiskt och jämlikt. I förskolan kan musik ge en fördjupning i en lek eller aktivitet och musik kan även ha ett textinnehåll som kan generera en diskussion om hur man bör behandla varandra. Men att bara sjunga och musicera tillsammans kan samhörigheten öka. I min undersökning har förskollärare under intervjuer gjort uttryck för att de använder sig av musik och finner musik som en positiv tillgång i verksamheten. Alla respondenter var överens om att musik kan bidra till att främja barnens sociala utveckling, men de hade arbetat olika mycket med det.

4.3.1. Konsekvenser för läraryrket

För mig, som älskar att sjunga och spela, hjälper detta examensarbete mig att finna argument och resonemang till varför musik skall vara en del av verksamheten. När jag börjar arbeta i förskolan kommer jag att kunna se tillbaka på den tidigare forskning som tas upp i undersökningen och på så vis redogöra för varför jag vill sjunga och spela med barnen. Genom att ha forskningsbaserade argument till varför man sjunger, som man förklarar för andra pedagoger och inte minst föräldrar, kan man ge förskolläraryrket en högre status. Samtidigt får jag hålla på med det jag brinner för. Jag hoppas att verksamma pedagoger, oavsett om det är i förskolan, grundskola eller gymnasium, är goda förebilder för barnen, och visar hur man skall vara mot varandra. Men de som läser detta examensarbete kanske får sig en påminnelse om hur viktigt det är att visa empati, ha en god gruppgemenskap och förstå och visa att alla människor är lika mycket värda oavsett bakgrund.

4.3.2. Slutdiskussion

Mycket av det som respondenterna svarat står i samklang med den tidigare forskning jag har lyft fram. Att empati och de sociala förmågorna främst utvecklas genom att vuxna föregår med gott exempel och visar hur man är mot andra, istället för att endast säga och undervisa om det. Respondenterna har också berättat om hur de använder musik som medel i barns sociala utveckling, eller sätt som de skulle kunna nyttja musik men ännu inte gjort. För att musik ska främja de sociala förmågorna är det dock viktigt att skapa en god stämning och en positiv bild av musik hos barnen.

I likhet med både forskning och respondenterna är jag övertygad om att musik kan vara en hjälp vid barns utveckling av de sociala förmågorna. Men det är viktigt att lyfta fram att musik inte är det enda arbetssättet för att barns empati, samspel och förståelse för människors lika värde skall öka. Dock pekar undersökningen mot att musik kan vara en bidragande aspekt till att empati fördjupas, gruppgemenskapen stärks på ett lustfyllt sätt och att en diskussion om människors lika värde introduceras.

Jag är även medveten om att det kan finnas tillfällen och situationer då musik kan ge negativa konsekvenser. Pedagogen måste själv tycka om att sjunga och inte känna sig obekvämt i att musicera med barnen. Om pedagogen känner sig tvingad eller dålig, märker barnen av denna känsla och de "smittas". Respondenterna redogjorde för att musik och glädje för dem hör ihop. Jag håller med om detta. Både när jag själv får sjunga och spela fylls jag av en glädje, men även en annan sorts glädje fyller mig då jag ger barnen tillfällen att få musicera tillsammans och jag ser hur de både njuter och utvecklas av det. Det vore också intressant att få veta mer om vilken roll musik har i andra skolformer som grundskola och gymnasium.

Under tiden som man får fördjupa sig i ett ämne kommer fler frågor upp som man inte hinner undersöka närmre. En fråga som väckts hos mig är vad musik har för egenvärde. Jag har fått intrycket av att musik ofta används som medel i förskolan. I läroplanen står dock att förskolan skall ha estetisk verksamhet både som medel och mål. Det vore även intressant att göra en mer omfattande undersökning och gå ut till fler forskollärare för att få en bredare bild av musikens roll i förskolan och hur vanligt det är att pedagoger känner sig trygga respektive otrygga i att sjunga och spela med barnen. Det skulle också vara roligt att utforma ett material där pedagoger kan läsa mer praktiskt om hur man kan använda musik. Genom att sätta ihop en sångbok som även har instruktioner med förslag på hur man kan inleda en diskussion kring empati, gruppgemenskap och människovärde, kanske man kan öka intresset för musik i förhållande till barns sociala utveckling hos pedagogerna.

Musik betyder mycket för mig, för barnen, för respondenterna och för samhället. Musik är ett medel som kan hjälpa oss att utveckla empati, gruppgemenskap och förståelse för människors lika värde, men, som en av respondenterna uttryckte, "kan musik säkert vara bra för allting". Det gäller bara att välja vad man ska fokusera på. Jag vill återigen och slutligen lyfta fram Antal-Lundströms ord som jag så väl håller med om; "Musik behövs för livets skull" (1996, s 30)

Referenser

Böcker

Antal-Lundström, Ilona (1996). *Musikens gåva – Hur musik påverkar barns utveckling genom att stimulera inneboende resurser och ge ökad social kompetens*. Uppsala: Konsultförlaget.

Bjørkvold, Jon-Roar (2005). *Den musiska människan*. 2., [rev. och utvidgade] uppl. Stockholm: Runa

Claesson, Silwa (2007). *Spår av teorier i praktiken: några skolexempel*. (2., [utökade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Dysthe, Olga (Red.), (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur

Esaiasson, Peter (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (3., [rev.] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.

Fahrman, Monica (1991). *Utvecklingspsykologi för förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Gustafsson, Lars H. (2004). *Se barnet, se dig själv! Om sårbarhet och styrka hos barn och ungdomar*. Stockholm: Norstedt.

Orlenius, Kennert (2001). *Värdegrunden, finns den?* Hässelby: Runa.

Pramling Samuelsson, Ingrid (2008). *Konsten att lära barn estetik: en utvecklingspedagogisk studie av barns kunnande inom musik, poesi och dans*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Pramling Samuelsson, Ingrid, Sheridan, Sonja (1999). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Sundin, Bertil (1995). *Barns musikaliska utveckling*. (3:e uppl.) Stockholm: Liber Utbildning.

Sylvander, Inga (1992). Vad menar vi med empati? I I. Sylvander, M. H. Cullberg & B. Böhm (Red.), *Empati: känna, förstå och växa*. (1. uppl.) (s. 10-23) Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Säljö, Roger (2003). Föreställningar om lärande och tidsandan. S. Selander (Red.) *Kobran, nallen och majjen. Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning* (s. 71-89). Stockholm: Liber.

Theorell, Töres (2009). *Noter om musik och hälsa*. Stockholm: Karolinska Institutet University Press

Uddén, Berit (2004). *Tanke – Visa – Språk – Musisk pedagogik med barn*. Lund: Studentlitteratur

Öhman, Margareta (1998) *Empati genom lek och språk*. Stockholm: Liber

Styrdokument

Sverige. Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. Stockholm: Utbildningsdep., Regeringskansliet.

Sverige. Utbildningsdepartementet, (2010) *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS1998:16) om läroplan för förskolan*. Stockholm: Utbildningsdep., Regeringskansliet.

Elektroniska resurser

www.codex.vr.se (2010-11-20) [*Elektronisk resurs*]: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.

NE.se [*Elektronisk resurs*]. (2000-). Malmö: Nationalencyklopedin.

Eklund, Jakob Sveriges utbildningsradio (2010). [*Elektronisk resurs*]: *Empati - problem eller lösning?* Utbildningsradion.

Bilaga 1.

Intervjufrågor till förskollärare

Bakgrundsfrågor

1. Hur länge har du arbetat i förskolan?
2. a) Vilken utbildning har du?
b) När avslutades utbildningen?
3. Hade ni någon musikundervisning och/eller musikdidaktik under utbildningen?
4. Känner du dig bekväm i att sjunga/spela med barnen?

Frågor om sociala förmågor

5. Hur tänker du kring, och arbetar med barns förmåga till: (finns det skillnad i barns olika åldrar...)
 - empati
 - gruppgemenskap/samspel
 - förståelse för alla människors lika värde

Musik som redskap för arbete med sociala förmågor

6. Har du använt musik för att stärka barns sociala förmågor?
Om ja; Hur? Om nej; tror du man kan använda musik till detta, hur?
 - empati,
 - gruppgemenskap/samspel
 - förståelse för alla människors lika värde

Avslutning

7. Ser du några andra eller fler aspekter av barns sociala förmågor som skulle kunna utvecklas genom musik?

Mina påminnelser för etiska hänsyn:

Berätta om anonymitet.

Fråga om respondenten vill läsa igenom när jag sammanställt.

Säga att respondenten får avbryta när den vill.

Berätta att jag spelar in för att inte missa viktiga kommentarer (som man inte hinner skriva ner).